

Kolding og Haderslev lærde Skoler.

Historie/Jyske Samlinger, Bind 4. række, 4 (1924)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/ho/ho_4rk_0004-PDF/ho_4rk_0004_76367.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=76367>

pdf genereret den : 28/5-2008

Kolding og Haderslev lærde Skoler.

Af Dr. phil. T. O. A c h e l i s.

I det attende Aarhundrede regnede det kongelige Posthus i Haderslev Vejen fra Haderslev til Kolding om Sommeren ad Kongevejen for 3½ Mil og i de syv Vintermaaneder fra 1. Oktober til den sidste Dag i April, i hvilke man ikke maatte køre ad Kongevejen, men ad Landevejen (Forordn. 24. XI. 1787), for 4 Mil. Der er sikkert ikke ret mange Købstæder mellem Skagen og Elben, som ligger saa tæt ved hinanden og har saa berømte gamle Latinskoler som Kolding og Haderslev, og der er sikkert ingen Skoler, som har undergaaet saa store Omskiftelser, som de højere Skoler i Kolding og Haderslev.

Til en Sammenligning af disse to Skoler indbyder den udmærkede Fremstilling af Kolding lærde Skoles Historie, vi har P a r m o C. T a n g - P e t e r s e n at takke for (Kolding 1914—1919)¹⁾.

* * *

---

¹⁾ Om H a d e r s l e v lærde Skole har vi kun nogle fragmentariske Fremstillinger i Indbydelsesskrifterne 1828, 1863, 1865, 1867 og 1895. De i det følgende givne Oplysninger beroer paa Studiet af Akterne, som jeg har syslet med i de sidste syv Aar. En kort Oversigt har jeg givet i „Vore Herrer“ 24. Juni 1920.

I Stiftsbyerne fandtes langt tilbage i Middelalderen Domskoler. Katedralskolen i Ribe stiftedes saaledes 1145, Slesvig Katedralskole skal være stiftet allerede i det tiende Aarhundrede. Haderslev er en Filial af Slesvig, til Fruekirken var knyttet en Kollegiatstiftelse, som først nævnes 1273. I Kolding „grundlagdes Brødrenes Hus 1288 af Ridder Henrik Dülmer“²⁾. I Haderslev og Kolding var der altsaa Skoler, som var bestemte til Uddannelse af de unge Gejstlige; Skolen i Haderslev var knyttet til Kirken, i Kolding til Klosteret. Ingen bestemt Overlevering om Kolding Latinskole i Middelalderen er bevaret, om Haderslev Skole veed vi lidt mere gennem de „Aktstykker til Oplysning om Kannikecollegiet i Haderslev før Reformationen“, som er samlede og udgivne af S. M. A. Matthiesen³⁾.

Men i det sekstende Aarhundrede, da Haderslev By blev en Grundpille for Luthers nye Lære, som her fra Haderslev først er kommen til Kongeriget, blev den gamle Stiftsskole som Følge af de store Omvæltninger ødelagt⁴⁾.

Christian den Tredie havde som ung Hertug 1521 overværet Rigsdagen i Worms, hvor Luthers Optræden gjorde et dybt Indtryk paa ham. Efter at være salvet og kronet af Johannes Bugenhagen, Luthers Ven, sikrede han den nye Læres Udbredelse baade i Kongeriget og i Hertugdømmerne. Han gav i Kirkeordinansen af 1537, henholdsvis 1542, ogsaa en Anordning om Skolevæsenet. „I hver Købstad skal der

²⁾ Tang-Petersen — i det følgende afkortet til T.-P. — S. 4.

³⁾ Aarsberetninger fra det kongelige Gehejmearchiv, Bd. II (1850) Tillæg. Om Kapitelskolen i Haderslev indtil Reformationen jfr. mit Bidrag til Dr. Güttels Bog om Haderslev Fruekirke (1924).

⁴⁾ Jfr. Boethius' Beretning om Reformationens Indførelse i Ny kirkehistoriske Samlinger II, S. 269. En ny Udgave paa Grundlag af Original-Texten, som ligger i Haderslev Provste-Arkiv, er under Forberedelse.

være en Latinskole . . . Ikke heller skal der læses andet i den end Latin, fordi de latinske Skoler fordærves af danske og tyske Skoler⁵⁾.

Kongen var særlig knyttet til Kolding, hvor han ofte residerede — paa Koldinghus døde han 1559 —; derfor kan man godt forstaa, at han ved flere Lejligheder betænkte Kolding Skole med Gaver (1542, 1552, 1558)⁶⁾. Men endnu nærmere knyttet til Skolen er dog hans Dronning *D o r o t h e a*, der ofte er bleven kaldet — endskønt ikke med Rette — Skolens Stifterinde. Paa det gamle Haderslevhus ved „Naffet“ havde det unge Par resideret efter Giftermaalet 1525 indtil Frederik den Første's Død. Nu levede hun som Enke i Kolding i elleve Aar, 1559—1570, og hendes Virkelyst kom i høj Grad Kolding By tilgode; derfor har Kolding Skole hendes Billede i sit Segl. Hun skaffede Skolen en ny grundmuret Bygning 1566⁷⁾.

Lige paa den samme Tid tænkte hendes Svoger, Hertug *H a n s d e n Æ l d r e* (1521—1580), paa at indrette en Skole i Haderslev, sin Residentsby, da han med Bekymring saa, at der rundtom i Landet var Mangel paa lærde Mænd.

Til Borgmesteren og til Provsten i Haderslev⁸⁾ skriver han i Januar 1567 om Erhvervelsen af Bygninger og Materialer i Haderslev. Allerede i Februar 1567 gav Hertugen Fundatsen⁹⁾.

⁵⁾ 1537: T.-P., S. 5, 1542 udg. ved Ernst Michelsen 1920, S. 69.

⁶⁾ T.-P., S. 6—7.

⁷⁾ P. Eliassen, Kolding fra Middelalder til Nutid (1910), S. 78, T.-P., S. 13.

⁸⁾ Brevene findes i Hertugens Kopibog (Hansborg-Arkivet): til Borgmester Hieronimus Boldecken, 16. I. 1567 (trykt Kirkehistoriske Samlinger, tredje Række, I. Bd. (1874), S. 98/9), til Provsten George Boien, 17. I. 1567 (trykt smst. S. 730/1). Borgmesteren svarer den 22. I. (bevaret i Hansborg-Arkivet, trykt smst., S. 96—98).

⁹⁾ Originalen, som tidligere tilhørte Provste-Arkivet, som de gamle

„F r e d e r i k d e n A n d e n tillagde i Kraft af sin faderlige Omsorg for sine Undersaatter og for Danmark en aarlig Skat“ (annuo censu ampliavit), hedder det paa Bagsiden af Kolding Bys Billede i Georg Braunius *Theatrum urbium*¹⁰⁾, og det samme kunde man sige med Hensyn til Haderslev lærde Skole. Kongen bestemte nemlig 1580, at der skulde udredes 250 Rdl. til Bispisning af 12 Skolepersoner (der i mellem 3 Lærere) i Kolding¹¹⁾ og 1584 360 Rdl. for 15 Personer (5 Lærere¹²⁾ og 10 Elever) i Haderslev. Begge Gavebreve opbevares endnu i Skolernes Arkiver. I det paa Koldinghus udstedte Gavebrev af 1580 er det samtidig bekendtgjort, at „Scholemesteren skall were forpflicht huer ugge om Torszdagen vdj Byekircken at gjøre en Predicken“¹³⁾; i Haderslev var Skolens Rektor lige fra Skolens Grundlæggelse 1567 indtil 1644, da Slotet blev stukket i Brand, tillige anden Slotspræst.

Om Kolding Skoles Udseende kan man danne sig en Forestilling gennem et Billede i Georg Braunius' nys nævnte *Theatrum urbium IV*¹⁴⁾. Den samme Bog indeholder ogsaa et Billede af Haderslev By¹⁵⁾; paa dette Billede finder man ganske vist ogsaa en Bygning

---

Inventarer udviser, blev mellem 1828 (C. A. Brauneiser „Abriss der Geschichte der Gelehrtenschule zu Hadersleben“, S. 6 A. 3 „Das Original . . . scheint verloren gegangen zu seyn“) og 1848 overført til Skolearkivet. Brevet er skrevet paa Pergament, ved en Silkesnor er det hertugelige Segl, som hviler i en Sølvkapsel, knyttet dertil. Den bedste Udgave er *Quellen und Forschungen V* (1917), S. 217—222, hvor dog S. 220, Linie 6, burde staa „vor andern“ i Stedet for „von andern“.

¹⁰⁾ T.-P., S. 17.

¹¹⁾ T.-P., S. 18/20.

¹²⁾ Hertug Hans havde ansat fem Lærere, en sjette Lærer er Skolemesteren i Borgerskolen. Om Lærerne jfr. min Afhandling i *Personalhist. Tidsskr.* 1922.

¹³⁾ T.-P., S. 19.

¹⁴⁾ T.-P., S. 21.

¹⁵⁾ Gengivet bl. a. hos Troels-Lund, *Dagligt Liv i Norden I*, 4. Udgave (1914), S. 189, *Sach, Ursprung der Stadt Hadersleben* (1892).

betegnet som „Schola“, men denne er ikke den lærde Skole, som stod imellem Fruekirke og Smedegade¹⁶⁾, heller ikke, som antages, den gamle Lektor, som Hertug Hans 1571 bestemte til Rektorens Bolig¹⁷⁾, men efter min Mening Bispegaarden, som efter Reformationen blev brugt til Præsternes Undervisning i den nye Lære.

Om Kolding Skoles indre Forhold¹⁸⁾ i denne Tid veed vi nogenlunde Besked gennem Skoleloven fra 1593, som er opbevaret i Skolens Arkiv — baade paa Latin og i dansk Oversættelse. Den første Skolelov for Haderslev Skole, som vi kender, er fra 1655¹⁹⁾, men i det hele taget veed vi, at de højere Skoler i alle Lande ordnedes i det væsentlige i Overensstemmelse med den sachsiske Skoleplan af 1528. „Ikke heller skal der læses andet i Skolen end Latin“ hedder det i Kirkeordinansen af 1537. Navnet Latinskole bar den Tids højere Skole ikke med Urette, endskønt man sikkert i de fleste Tilfælde nøjedes med Udtrykkene Kolding, resp. Haderslev Skole, senere „den Kongelige Skole udi Colding“, resp. Haderslev²⁰⁾.

¹⁶⁾ I Biskoppens Stadfæstelse af Kapitlets Statuter (12. II. 1517; Matthiessen, S. 50): „curia . . . ad aquilonem ecclesie et cimeterij sita, tamquam ecclesie vicinior cum cantor diuinis prout in plurimum interesse teneatur“.

¹⁷⁾ „Lector autem habet curiam ad occidentem ecclesie propriam“ . . . (Matthiessen p. 50), i Skolefundatsen 1567: „dem Rectorj die alte Lector zwischen der Apotekhen vnd Claus Schneiders hause belegen“ (Quellen und Forschungen V, S. 224).

¹⁸⁾ T.-P., S. 22.

¹⁹⁾ Jfr. foreløbig G. F. Claussen, Beiträge . . . S. 94, Brauneiser, Progr. 1828, S. 8, Jessen, Progr. 1865, S. 2, Zernecke, Progr. 1898, S. 16 A. 13, S. 17 A. 8. En Udgave eksisterer ikke endnu.

²⁰⁾ T.-P., S. 24 (1598): Kolding Skolis Regler og Lower, S. 162 (1724, 1732): Kongelige Skole. Ligesaa i Haderslev: „rectori scolæ Haderslevensis“ i Kong Christian IV. Privileg. til Egnotus 26. II. 1620, I. R. 7, 298 b (Rigsarkiv), Conrector Johan Dreyers Kaldsbrev af 6. I. 1685: „Conrector der Königl. Schulen zu Hadersleben“.

I et dansk Skolereglement hedder det: „De skulle opregnes, som har talet Dansk, stimet eller slaats, og som derfor straffes med Riis“. Paa lignende Maade var i Haderslev Skolelov fra 1655 bestemt: I. § 7 [Lærere] „Sollen niemals mit den Knaben dänisch reden, weil es eine Teutsche Schule ist, und vermittelst der Teutschen die lateinische und Grichische erlernnet werden soll“.

IV. § 3. „Sollen auch notæ malorum morum (o: Bemærkninger om daarlige Sæder) und Linguæ Germanicæ bey den Primanis (o: Elever af den ældste Klasse), bey den andern Classibus aber [auch] Danicæ angeordnet und fleissiglich betrieben werden, worüber der Collega bey iedweder classe fleissiglich zu halten“.

VI. (Communitets Love) § 8: „Es soll über Tische auch nur lateinisch geredet werden, zu welchem ende dann notæ linguæ Germanicæ und Danicæ, item [o: ligeledes] malorum morum in schwang gehen sollen, darauf der Observator acht zu geben, und der Rector die Straffe zu setzen“.

Her ser man ogsaa tydeligt, at i begge Skoler skulde Eleverne tale Latin, i hvert Fald i de højere Klasser, men i Kolding blev Latin lært gennem Sammenligning med det danske Sprog, i Haderslev med det tyske.

Skolen var delt i flere L e k t i e r, foruden Rektoren var i Kolding i hvert Fald to Lokater (= Hørere), i Haderslev en Konrektor, en Kantor, to og for en Tid tre Lokater²¹).

²¹) I Skolefundatsen 1567 anføres fem Klasser og fem Lærere; en sjettede Lærer var her sikkert allerede 1578/79 ifølge Skoleregnskaberne, Pladsen blev nedlagt ved en Forordning af Kong Frederik III 10. V. 1653, men gik først ind 1655. I Communitets-Regnskaberne bliver nemlig nævnt indtil 1654 seks „Schuel-Collegen“, men 1655 staar i Udgifterne: „denen 5 Schuel-Collegen — 390 Mk., des sechsten Collegæ gelder, so auf der Conservatoren Erachten zu erlegung der Collegen angewen-

Kolding lærde Skole havde fra Stiftelsen indtil 1856, da Skolen sluttede sin Virksomhed 35 R e k t o r e r²²⁾, Haderslev fra 1657 indtil 1856 25, det vil sige, at i Kolding virkede Rektorerne gennemsnitlig ikke i ti Aar, i Haderslev derimod mere end elleve Aar. Rektorstillingen betragtedes den Gang ofte kun som noget foreløbigt, og de fleste søgte at faa et Præstekald. Men der var mange flere i Kolding end i Haderslev, som blev Præst efter kort Tids Forløb. De, der i Kolding holdt længst ud som Rektorer, var Ancher Anchersen 1668—1682, Anders Nielsen Lunde 1698—1723, Jacob Sørensen Ørsted 1726—1769 og Mathias Beck 1789—1809. I Haderslev har een, Richard von der Hardt, ligesom Ørsted i Kolding, været Rektor i 43 Aar (1662—1704), endvidere Christian August Brauneiser i 40 Aar (1809—1848), Conrad Michael Overbeck i 25 (1711—1735) og hans Efterfølger Christian Erdmann Schindler i 22 Aar (1735—1756); fra Skolens første Aarhundrede bør anføres Jens Ravn, som var Rektor i 20 Aar (1631—1650)²³⁾, ellers fungerede Rektorerne i Haderslev Skoles første Aarhundrede kun temmelig kort Tid, i Gennemsnit næppe 8 Aar.

De fleste af Kolding lærde Skoles Rektorer er født i Nørrejylland, i Kolding eller i Ribe, kun Jacob Ør-

---

det worden, derweil alle quartal ihnen die Besoldung gereicht werden könne — 78 Mk.“. Mine Oplysninger i Personalhistorisk Tidsskrift 1921, S. 140, 141 er ganske forkerte. De fem Lærere faar Penge fra Communitetet indtil 1667 (390 Mk. hvert Aar), 1668 staar som Udgift „Vierer Collegen Part — 312 Mk.“. 1774 blev Conrectoratet ophævet (Conservatorats Beslutning 30. VIII. 1774, trykt hos Zerneck, Die Hadersl. Gelehrtschule vor 100 Jahren (1898), S. 4 A. 1), saa at kun tre Pladser var tilbage. En fjerde kom først igen 1821.

²²⁾ T.-P., S. 29.

²³⁾ Det fremgaar af en udateret Ansøgning af Ravn til Kongen, at han har været Rektor indtil 1650, Acta XVII, Nr. 834 i Staatsarchiv i Kiel.

sted stammer fra Ærøskøbing og David Lauridsen Foss fra Stepping i Haderslev Amt²⁴), altsaa begge fra Hertugdømmet Slesvig²⁵). Derimod er af Haderslev lærde Skoles Rektorer kun een, Søren Bloch Thrige, født i Kongeriget, men han kom netop derhen ved Skolens Omdannelse 1850. De andre stammer fra Hertugdømmet Slesvig eller fra Tyskland. Det var nemlig bestemt, at kun Landets Børn kunde faa Ansættelse i Hertugdømmet²⁶), men paa Grund af manglende Kræfter var man tit tvungen til at tage tyske Lærere. Da Skolen havde Tysk som Undervisningssprog, havde man næppe Brug for danske, selv om Regeringen havde ønsket det; i hvert Fald har ingen Lærer, som er født i Kongeriget, været ansat ved Haderslev lærde Skole.

Blandt Kolding lærde Skoles Rektorer finder vi otte²⁷), som er født i Kolding. 1) Jonas Jensen Kolding, ca. 1566, 7) Poul Poulsen Kolding, 1600—1608, 12) Johan Antonsen Kolding, ca. 1626, 13) Jens Sørensen Kolding, 1627—1634, 15) Niels Svendsen Chronich 1636—1638, 17) Johannes Jeremiassen Wolf 1656—1659, 21) Malthe Junghans 1683—1689 og 31) Christian Peter Thorlacius 1809—1817. Kun to af Haderslev Latinskoles²⁸) Rektorer stammer fra Haderslev: Jens Ravn, hvis Fader allerede var Lærer ved Skolen,

²⁴) Søn af Præsten i Stepping, Laur. Foss, † 1640; vistnok dimitteret fra Haderslev Skole studerede David Laur. Foss i Helmstedt, Rostock og København; i Matriklerne findes hans Navn efter gammel Skik paa Latin: David Vulpius, nedertysk Foss = dansk Ræv. Efter Rektoratet i Kolding 1634/36 blev han Kapellan ved Ribe Domkirke, hvor han takker Menigheden, fordi den har givet ham, den fattige fremmede Mand, 134 Daler i Offer (Kinch, Ribe II. 461/2).

²⁵) Mænd fra Hertugdømmet som Lærere i Kongeriget, f. Eks. Bloch, Roskilde Domskoles Historie I (1842), S. 53/54, 54 A.

²⁶) Falck, Sammlung der wichtigsten Urkunden . . . (1847), S. 19.

²⁷) T.-P., S. 29 ff., 71 ff., 117 ff.; de anførte Tal er taget fra Tang-Petersens Liste.

²⁸) Personalhistorisk Tidsskrift 1921, S. 118—41.

og Peter Dreier, der i en sørgelig Tid under Krig og Pest overtog Skolens Bestyrelse som foreløbig Virksomhed i to til tre Aar (1660—1662); to er fra Flensborg, en fra Sønderborg, en fra Husum, to fra Hatsted ved Husum, en fra Tønning, en fra Treia, en fra Vaabs i Svansø, seks fra Holsten og Tyskland.

Skolereformer blev gennemført i Kolding i Aarene 1629—1634²⁰⁾, da Jens Dinesen som Biskop i Ribe havde Opsyn med Skolen og udarbejdede en latinsk Grammatik med Anvendelse af Modersmaalet. I Haderslev blev 1655 et nyt Skolereglement indført af Kong Frederik III²⁰⁾.

Direkte Oplysninger om Elevantallet i det syttende Aarhundrede har vi hverken fra Kolding²¹⁾ eller fra Haderslev. At Haderslev Latinskole var større end Koldings, lader Lærernes Antal allerede formode, og denne Antagelse bliver stadfæstet gennem Matriklerne²²⁾.

I Aarene 1724 til 1732 var Discipeltallet i Kolding mellem 25 og 32. I Haderslev²³⁾ klager Borgmester og Raad i en Skrivelse til Kongen over den „schwachen numero von etwann 20 lateinischen Knaben“ — den Gang var Latinskolen i Sommersted en slem Konkurrent for Byens Undervisningsanstalt.

I det syttende og attende Aarhundrede maatte Skolen bestride sine Udgifter af sine egne Indtægter. For Kolding havde Christian III og Frederik II sørget ved

²⁰⁾ T.-P., S. 33.

²⁰⁾ Jfr. S. 309, A. 19.

²¹⁾ T.-P., S. 39.

²²⁾ Fra Kolding er fra 1612 til 1731 129 Dimittender immatrikuleret ved Københavns Universitet, altsaa gennemsnitlig 1 om Aaret. 254 Studenter fra Haderslev kunde jeg efterwise for de samme Aar, altsaa godt to i hvert Aar. I Tiden 1567—1611 er der tre Studenter fra Haderslev i to Aar.

²³⁾ 16. X. 1735, Concept i Haderslev Raadstue-Arkiv.

Gavebreve⁸⁴), for Haderslev lærde Skole Hertug Hans og Kong Frederik II. Christian IV og Frederik III gik videre i samme Spor.

Den berømteste Rektor, som har styret Kolding lærde Skole, er Albert Thura (1723—1726)⁸⁵). Hans Lyst til at beskæftige sig med historiske Studier fandt i Kolding snart et Emne i den lærde Skoles Historie, og hans „Skolebog for dend Kongelige Skole udi Colding, indrettet 1724“ er den Kilde, hvoraf Parmo C. Tang-Petersen kunde hente næsten alle Oplysninger om Skolen i de foregaaende Aarhundreder. Haderslev lærde Skoles Historie er behandlet i nogle Indbydelsesskrifter, som dels er meget overfladiske dels kun behandler et meget begrænset Tidsrum. Først gennem en systematisk Søgen i forskellige Arkiver i de sidste syv Aar er det lykkedes Forfatteren af denne Afhandling at tilvejebringe et stort Materiale.

I det attende Aarhundrede fik de to Naboskoler hver en ny Bygning, Kolding 1732, hvor Thura, den Gang allerede Præst i Lejrskov og Jordrup, frembar sin Lykønskning til Skolen⁸⁶), og Haderslev 1734. „Vinum lætitia fluxit ante domum comitis“⁸⁷) melder en Kirkebog fra Naboejnen. Denne Bygning i Smedegaden blev brugt indtil 1854, da Skolen drog ind i sin nye Bolig i Gaaskjærgaden; til denne sorte, skumle Bygning, som ligger paa Kirkepladsen“, gik Rektor Thrige med sine Kolleger og tolv Drengene „en Regnvejrs Mandagmorgen“, som Fibiger fortæller⁸⁸). Det var den 7. Oktober 1850.

⁸⁴) T.-P., S. 45.

⁸⁵) T.-P., S. 86.

⁸⁶) T.-P., S. 95.

⁸⁷) Glædens Vin flød foran Grevens Hus.

⁸⁸) Fibiger, Mit Liv og Levned (1898), S. 247. De „24 danske Drengene“ beroer paa en Fejltagelse.

Dengang eksisterede begge Skoler endnu, de havde begge overstaaet den Fare at blive nedlagte som Følge af Reduktionen af Latinskolerne³⁹). Disse Nedlæggelser, der skete i Kongeriget og i Hertugdømmerne, hænger sammen med den store Reform af Skolevæsenet, som blev paabegyndt i det attende Aarhundredes sidste Del og fik sin Afslutning i Frederik VI's Skoleforordninger: for Danmark—Norge dateret 1. November 1809⁴⁰), for Hertugdømmerne 24. August 1814⁴¹). Med disse Skoleforordninger begynder et nyt Afsnit i den lærde Undervisnings Historie, hvor der kommer mere Orden og System i Undervisningen.

En lærd Skoles Historie plejer kun at have Interesse for en snæver Kreds, og man kan prise den Skole lykkelig, som faar Lov at føre et roligt Liv. Om Kolding og Haderslev lærde Skoler kan man ikke sige sligt. Beliggende ved Hertugdømmet Slesvigs Nordgrænse har begge efter Nationalfølelsens Vækkelse været Vaaben i den store Kamp mellem Dansk og Tysk.

I de første Aartier var Undervisningsplanen i begge Skoler ikke saa forskellig, som man maaske skulde vente. Tysk var, som vi har set, Undervisningssproget i Haderslev, Dansk i Kolding, men Lektionstabelerne svarer i høj Grad til hinanden. En Sammenligning af Timeplanen i Kolding 1833—34⁴²) og Ha-

³⁹) For Koldings Vedkommende jfr. T.-P., S. 114/115 (1805), for Haderslev det tyske Kancellis Skrivelse til Joh. Andr. Cramer 18. VIII. 1778.

⁴⁰) T.-P., S. 110.

⁴¹) Rendtorff, Schulordnungen (1902, Schriften des Vereins f. Schlesw. holst. Kirchengeschichte, 1. Række, andet Hæfte), S. 144—177, 316—326.

⁴²) T.-P., S. 150.

derslev efter Lektionstabellen for de lærde Skoler af 1825 kan maaske være af Interesse.

	Kolding				Haderslev				
	I	II	III	ialt	I	II	III	IV	ialt
Latin	12	12	12	36	6	6	8	8	28
Græsk	›	5	6	11	›	2	4	5	11
Hebraisk.....	›	1	3	4	›	›	2	2	4
Dansk	3	2	2	7	3	2	1	1	7
Tysk.....	2	2	3	7	3	2	1	1	7
Fransk.....	›	3	2	5	›	2	2	2	6
Religion	4	3	3	10	2	2	2	2	8
Historie	4	4	4	12	1	2	2	2	7
Geografi	4	3	3	10	3	2	2	1	8
Naturhistorie ...	2	2	›	4	2	2	1	1	6
Regning.....	›	›	›	›	2	2	›	›	4
Aritmetik	4	2	3	9	›	›	2	2	4
Geometri	›	1	3	4	›	›	›	›	›
Skrivning	2	2	›	4	4	2	›	›	6
Logik.....	›	›	›	›	›	›	›	1	1
	37	42	44	123	26	26	27	28	107

Da Christian Frederik Ingerslev i 1844 blev forflyttet til Kolding, blev Skolen Forsøgssted for en Omordning af de lærde Skoler. At netop Kolding som Grænseby blev valgt, skete særlig i nationalt Øjemed. Trap giver et Vidnesbyrd i den Henseende. Kolding lærde Skole skulde være „et lille jydsk Universitet ved Indgangen til Slesvig“⁴¹⁾.

Den Skole fostred i sit Skjød
 Saa mangan Søn af Slesvigs Sletter,
 Som her en kjærlig Pleie nød
 Og Sejr det danske Sprog forjætter,
 Som meer sig, ved Dit vise Bud,
 Blandt Nabofolket breder ud,

⁴¹⁾ Georg Brunn, Kolding Latin- og Realskole 1800—1900, Indbydelsesskrift 1901, S. 5, og 1905, S. 17. Jfr. ogsaa P. Eliassen, Kolding fra Middelalder til Nutid (1910), S. 461.

hedder det i Festsangen, som Rektor Grønlund skrev 1840, da Kong Christian VIII gæstede Kolding Skole⁴⁴). Det var anderledes i gamle Dage⁴⁵), da kom ogsaa alle Elever fra de nordligste Sogne i Hertugdømmet Slesvig til Haderslev Skole, ikke til Kolding, endskønt Vejen til Haderslev var meget længere⁴⁶). Men nu havde den nationale Bevægelse bevirket, at en Del Forældre, utilfredse med den tyske Skole i Haderslev, sendte Børnene til Kolding. Modsætningerne har endog ytret sig paa anden, haandgribelig Maade. 1846 var Haderslev Skole paa Skovtur i Gram Slotshave, og dér kom det til Optøjer mellem Skolens Elever paa den ene Side og nogle Ripensere, Rødding Højskoles Elever og en Lærer fra Kolding Latinske paa den anden Side⁴⁷).

Da Kong Christian VIII 24. December 1847 stillede en stor Sum til Raadighed til en Reform af de højere Undervisningsanstalter i begge Hertugdømmer, var der hertil knyttet den Bestemmelse, at i Haderslev skulde der indføres Dansk som Undervisningssprog i Stedet for Tysk. Efter to Aars Kampe paa Slagmarkerne begyndte Haderslev lærde Skole sin nye Virksomhed med dansk Undervisningssprog og med Lærere, som var fødte eller dog uddannede i Kongeriget⁴⁸).

⁴⁴) Georg Bruun, Indbydelsesskrift 1901, S. 10, T.-P., S. 152.

⁴⁵) En Undtagelse er Søren Lintrup, Student fra Kolding 1686, Dansk biogr. Leksikon X 336, men han er, saavidt jeg har kunnet undersøge Spørgsmaalet, den eneste Undtagelse fra hin Tid.

⁴⁶) Nogle Eksempler fra Begyndelsen af det nittende Aarhundrede er: J. J. Prætorius fra Hells 1808, J. P. Erichsen fra Grønninghoved, Veistrup Sogn, 1809, Th. Thygesen 1830 og Broderen J. Thygesen 1836 fra Stenderup, G. Petersen fra Stenderup 1836; disse to er de sidste Studenter fra Haderslev, som er født i de „otte Sogne“. Desuden har f. Eks. Chr. D. Fehr fra Ødis (Student 1853) besøgt Skolen indtil 1850.

⁴⁷) Lyna 1846, Nr. 45, 52; P. Bjerre, Sønderjydske Aarbøger 1902, S. 6.

⁴⁸) Et interessant Brev fra Madvig til Tillisch i hine Dage, da Haderslev lærde Skole skulde omdannes, har jeg udgivet i Sønderjydske Aarbøger 1923, S. 258—265.

Seks Aar efter blev Kolding lærde Skole nedlagt. Allerede i Begyndelsen af Aarhundredet havde dens Eksistens været truet — som tidligere omtalt —, men nu spillede de nationale Hensyn ikke længere nogen Rolle, da Haderslev som dansk Skole var Danskhedens sydlige Forpost⁴⁹⁾.

Parmo C. Tang-Petersen's Historie er udkommen som Tillæg til Kolding højere Almensskoles Indbydelsesskrifter 1914 og 1919. Han giver et udførligt og anskueligt Billede af denne gamle Institutions Liv gennem Tiderne; med Rette betoner han altid Skolens Forhold til det lærde Skolevæsens Udvikling i Danmark, — ogsaa et Arbejde om Haderslev Skoles Historie indtil 1850 bør fremhæve den Betydning, Hertugdømmernes — og især Slesvigs — Kirke- og Skolehistorie har for Haderslevs Vedkommende. — Tillige er hans smukke Bog ogsaa et Bidrag til den skønne Bys Historie, hvis aandelige Værner og Fremmer Skolen har været gennem Tiderne.

Indtil 1864 var Kolding Grænseby; Sønner fra de otte syd for Kolding beliggende Sogne, som ved Fredslutningen i Wien blev adskilte fra Hertugdømmet Slesvig, kom i Haderslev Skole. Nu er Grænsen flyttet sydpaa. Som Kolding lærde Skole 1634—1636 havde en Elev fra Haderslev Latinskole til Rektor, saaledes har Haderslev Katedralskole — et uhistorisk, men smukt Navn, som Skolen fik, da Begyndelsen til dens Omformning til en højere Almenskole fandt Sted 1920⁵⁰⁾ — nu en Student fra Kolding Skole til Rektor.

⁴⁹⁾ Om Nedlæggelsens Motiver jfr. G. Bruun, Progr. Kolding 1905, især S. 4.

⁵⁰⁾ K. Mortensen, Indbydelsesskrift 1921, S. 5.